

HÁROM NÉMET KÖNYVTÁR 1937-BEN.

— Drezda, Lipcse, Berlin. —

Néhány jelentékenyebb német könyvtárról nyújtunk vázlatos képet. Talán egy könyvtárosnak sincs alkalma arra, hogy minden állam nagyobb könyvtárait saját tapasztalatából megismerhesse; azt gondoljuk tehát, nem lesz érdektelen, ha a következőkben a legkiválóbb német könyvtárak közül hármat ismertetünk.

1. Sächsische Landesbibliothek. Dresden.

Egyetemes tudományos könyvtár, gyűjtőköre mindenre kiterjed, mégis elsősorban a szellemtudományok anyaga van benne leginkább képviselve. Nyilvános könyvtár, a kölcsönzésnek igen nagy szerepet juttat és minden lehetséges eszközzel elősegíti. Célja a legmagasabb értelemben vett műveltségterjesztés; semmiképen sem célja azonban a szórakoztatás, szépirodalmi anyagot nem is kölcsönöz. (Erre nincs is szükség, mert Drezda utcáin lépten-nyomon kölcsönkönyvtárakba ütközünk. Egyszerű üzlethelyiségek ezek, utcai bejárattal.)

A könyvtár épülete, a Japanisches Palais, régi épület, azonban a legmodernebb könyvtári elvek alapján átalakítva, az építész mindenben alkalmazkodott a könyvtárosok előírásaihoz, így sikerült a világ egyik legtökéletesebb könyvtári berendezését létrehozni.

A földszinten van elhelyezve a kölcsönző osztály, zenei osztály és a kiállítási terem, valamint az előadóterem, az emeleten pedig az olvasóterem, raktárak és tisztviselői szobák. A tájékozódást világosan látható, de ízléses feliratok könnyítik meg.

A könyvtár egész nap nyitva van a közönség számára, még

pedig az olvasóterem hétköznap $\frac{1}{2}$ 10-től este 7 óráig, a kölcsönzés, tudakozó, katalógusterem, folyóiratolvasó ugyanígy, de 2—4 közt zárva, a zenei osztály pedig 11—1 és 4—7-ig. Vasárnap és ünnepnap a könyvtár zárva van.

A kölcsönzés. Pontosan szabályozva van, kik kölcsönözhetnek jótállás nélkül (elég széles társadalmi rétegek: állami és magántisztviselők, gyakorlatot folytató orvosok, ügyvédek, önálló üzlettel bíró kereskedők stb.), mások ezeknek a jótállásával. A kölcsönzőjegy, mely egyúttal olvasójegy is, ára egész évre 10 márka, félévre 6 márka, vagy pedig kötetenkint 20 pfennig. Hivatalok és iskolák hivatalos használat céljából ingyen kapnak könyvet, ugyanígy azok az egyetemi hallgatók, akik már valamely nyilvános könyvtárban kölcsönzőjegyet váltottak.

Aki kölcsönző-, vagy olvasójegyet vált, annak ki kell töltenie egy kötelezvényt arról, hogy a szabályoknak aláveti magát, a könyvekre vigyáz és az esetleg okozott kárt megtéríti. Ez a lap tartalmazza még az illető nevét, állását, lakóhelyét és a jótálló nevét. Ezeket a lapokat a kölcsönzőosztály betűrendes kartotékként kezeli.

A kölcsönzés rendkívül egyszerűen történik. Elég a könyv címét és szerzőjét felírni a kérőlapra, vagy bármely levelezőlap-nagyságú papirostra, jelzet nem szükséges. Sőt lehet egyszerűen bizonyos tárgykört megjelölni, amelyre vonatkozólag munkákat keres a kutató és a könyveket az olvasóterembe készítik, ahol kiválaszthatja közülük azt, amelyet hasznavehetőnek tart. Sőt az sem szükséges, hogy valaki egyáltalán bemenjen a könyvtárba. Könyvrendelést lehet postán is feladni, vagy pedig a városszerte található rendelésátvevő helyeken. A kért könyveket három napig készületben tartják és bármikor elvihetők. Hogy pedig még a könyvek átvétele céljából se kelljen felkeresni a könyvtárt, az inkább központi fekvésű városi könyvtárban és a városban szerte található mintegy húsz könyvközvetítő helyen is meg lehet rendelni és ugyanott átvenni, illetőleg visszaadni a kívánt műveket. Külvárosok lakói számára ugyanezt a feladatot elvégzik a városi könyvtár mozgókönyvtárai.

Az igényelt könyvek kiszolgáltatása a mi viszonyainkhoz képest elég lassú, amennyiben nem azonnal történik, hanem a reggel kilenc előtt beérkezett igényléseket $\frac{1}{4}$ 12-ig bonyolítják

le, a későbbieket $\frac{1}{42}$ -ig; a sürgőseket azonban félóránként elé-
gítik ki. Délután nem lehet könyvet kapni.

A kölcsönzés időtartama egy hónap, de ha valakinek to-
vábbra is szüksége van a könyvre, annyiszor meghosszabbíthatja,
ahányszor akarja, föltéve, hogy szándékát személyesen vagy pos-
tán bejelenti. A könyvet magát meghosszabbítás alkalmával
nem kell bemutatni. Ha valaki meghosszabbítás nélkül nem
hozza vissza idejében a könyvet, kötetenként 20 pfenning bün-
tetést fizet. Ezért minden könyvbe figyelmeztető lapot tesznek,
amely a kölcsönzés határidejét tartalmazza, német szokás szerint
különbféle erkölcsi oktatások kíséretében: Andere warten! Ge-
meinnutz geht vor Eigennutz!

A bőkezű kölcsönzés mellett természetesen a reklamá-
ciónak igen szigorú szabályai vannak. Erre a célra hatféle
ürlapjuk van. Ha a könyvet más nem keresi, a határidő le-
jártakor egyszerű felszólítást kap a kölcsönző, hogy hosszab-
bítsa meg a terminust, vagy hozza vissza a könyvet; hasonló
reklamáló lapjuk van az olvasóteremből rövid időre kikölcsön-
zött könyveknek. Ha szolgálati ügyben kérnek vissza könyvet
sürgősen, ennek megint külön formulája van. Nagy gondot for-
dítanak arra, hogy ha valaki olyan könyvet kér, amely már ki
van kölcsönözve, az új kölcsönző a kölcsönzési határidő lejár-
tával azonnal kézhez kapja. Ilyenkor meghosszabbításnak nincs
helye. Az ilyen könyvek térítvényeire „reiter“-t tesznek, annyit,
ahány a kölcsönzési időből letelt és minden szombaton újabb
reiter kerül az előbbieik mellé. Ha már négy ilyen jel van a
térítvényen, kiküldik a reklamálólapot. Ez a kölcsönző tiszt-
viselő rendes szombati munkája, amikor is minden négy reiter-
rel ellátott cédulát kiszed és megírja a reklamációkat. Ha nincs
eredmény, „ismételten“ pecséttel újat küld. Ezek még udvarias
hangúak. A harmadik alkalommal azonban már figyelmeztetik
az illetőt, hogy ez az utolsó felszólítás, azután következnek a
kényszerrendszabályok. Ezek pedig abban állnak, hogy ha a
reklamációban megjelölt időpontig a könyv nem érkezik be,
azonnal jelentést tesznek a rendőrségen, a kölcsönző lakására
kimegy egy rendőr, a rendőrségen pedig az illető nevéhez be-
jegyzik az esetet. Tehát senki se szívesen kockáztatja meg a
reklamáció mellőzését. Ha a könyv így beérkezett, postán érte-

sítik azt, akinek számára visszakérték. Hogy a könyveket szükség esetén bármikor visszaszerezhessék a kölcsönzőktől, arra is szabály van, hogy senki nem tarthat kölcsönkönyvet a lakásán, ha elutazik a városból, csak abban az esetben, ha ilyenkor a lakásban továbbra is marad valaki, aki szükség esetén elő tudja adni azokat.

A könyveket csak táskában, vagy papirosba csomagolva szabad elvinni a könyvtárból; erre a célra papirost a kölcsönző osztály ingyen ad a közönségnek. A kölcsönzési, illetőleg reklamációs díjak számára igen praktikus, tekercsből leszakítható, nyomtatott nyugtákat használnak.

Olvasóteremek. Két, közvetlen egymásból nyíló olvasóterem van: egyik a könyvek, másik a folyóiratok számára. A könyv-olvasóteremben körülbelül 15.000 kötetes kézikönyvtár van 17 szakcsoportra tagolva. Ugyanitt tartják egy-egy héttig az új szerzeményeket, amelyek addig nem kerülnek kölcsönzésre (ezek címjegyzéke a könyvtár külső kapuján is olvasható). A kézikönyvtár nyitott könyvállványokon áll a terem falai mellett és a karzaton; a könyveket a közönség maga veszi ki és teszi helyre. A könyvanyag az egyes szakokon belül is szigorúan szisztematikus felállítású, rendbentartására ugró számok szolgálnak. A jelzet egy L betű: Lesesaal és a szám. Külön betűrendes és szisztematikus szakkatalógus tartalmazza az olvasóterem anyagát.

Aki nem olvasótermi anyagot kíván használni, a könyveket az olvasóterem előcsarnokában rendeli meg (kiszolgálás ideje, mint a kölcsönzésnél) és maga viszi be az olvasóterembe. A közönség ellenőrzését megkönnyíti, hogy az asztalok mind egy irányba néznek; a közönséggel szemben ül az ellenőrző altiszt. A terem másik végében van az olvasótermi tudományos tisztviselő helye, akihez felvilágosításért lehet fordulni.

Olvasótermi belépésre jogosít a kölcsönzőjegy, vagy pedig külön olvasójegy, amelynek ára egész évre 7 márka, félévre 4, egy hónapra 1 márka. Napijegy 20 pfennig. A jegy kiállításához igazolásul bejelentőlapot kérnek. Az olvasóterem látogatóinak újabb rendelkezés értelmében ki kell állítani egy elismervényt arról, hogy az új politikai rendszer életbelépése óta politikai okokból büntetve nem voltak és hogy nem zsidók (erre

a második pontra beiratkozott egyetemi hallgatóknak nem kell válaszolniok).

A folyóiratolvasóban 800 folyóiratnak a legutolsó száma van elhelyezve. Mindenki maga szolgálja ki magát. A folyóiratok előző, még be nem kötött számait zárt szekrényekben tartják, ezeket az olvasónak kérnie kell. Napilapok nincsenek.

Katalógusok. A fejlett kölcsönzési rendszer mellett a könyvtár figyelemre legméltóbb része a rendkívül sokféle katalógust tartalmazó katalógusterem, amely a folyosóról és az olyasóteremből egyaránt megközelíthető. Ugyanebben a teremben van természetesen a referens tisztviselő is. A katalógusok a közönségnek úgyszólván minden elképzelhető igényét kielégítik. Kezelésüket azonban nehézkessé teszi az, hogy a könyvtár rendszerének a numerus currensre való áttérése óta új katalógusok kezdődnek, a régi anyag nincs átdolgozva, talán nem is szándékoznak átdolgozni. Az egyes katalógusok különböző évekkel kezdődnek, sokat pedig az újjászervezés óta nem folytatnak.

A katalógusokat bárki használhatja, bár erre nincs is nagy szükség, mert — amint már említettük — a kártyalapok jelzet nélkül tölthetők ki.

A könyvtár főkatalógusa — az egyetlen, amely nem áll a közönség rendelkezésére — alfabetikus katalógus (de nem alapkatalógus), ez egymaga egy egész termet foglal el a katalógusterem szomszédságában. Negyedréttű, nagyon nehezen kezelhető tokokba csomagolt lapokból áll, a betűrend az 1870-i helyesírást követi ma is; családnevek közt a különböző írásmódban nem tesznek különbséget. Tehát MEYER, MEIER, MAIER stb. egy helyre van beosztva. A közönség számára is van abc-katalógus, de ez csak az 1909 óta megjelent anyagot tartalmazza, azt is csak válogatva, nem teljesen.

Szakkatalógusok kétféle van: Schlagwort és szisztematikus. A szisztematikus katalógus nem decimális, hanem egészen egyéni, mint a német könyvtárakban általában. (A tizedes rendszernek ez a könyvtár is, mint a többi nagy németországi könyvtár, nagy ellensége, bár alaptalanul). A könyvtár régebben így is volt felállítva, a szakkatalógus tehát egyúttal helyrajzi katalógus is. 1927-ben áttértek a numerus currensra, azóta

külön helyrajzi katalógusuk van és külön szisztematikus. A szakrendszert is átdolgozták azóta és modernizálták, jelenleg 600 főcsoportja van, ezek oszlanak egységes rendszer szerint alcsoportokra.

Egészen eredeti és nagyon hasznos a portrékatalógus. Ebben felveszik minden százországi embernek az arcképet, valamint más nevezetesebb egyénekét is, ha valamely könyvben előfordul. A katalógus a könyv címét és a megfelelő oldal számát tartalmazza.

Kevésbé sikerült gondolat a bibliografikus katalógus. Ugyanis az alfabetikus katalógusban csak a szerzők saját művei vannak meg, az utalások, tehát a valakiről szóló munkák külön katalógusban találhatók, rövid életrajzi összefoglalás után.

E főbb katalógusokon kívül még számtalan részletkatalógus is van: új szerzemények, évenként megjelenő nyomtatott katalógus, nyelvtudományi katalógus, görög régiségek, ősnymtatványok, pergamentnyomatok, kötések, első kiadások és még vagy nyolc hasonló.

Gazdag kéziratosztály, ősnymtatványgyűjtemény, kötetgyűjtemény (főleg JAKOB KRAUSE szebbnél-szebb művei, körülbelül 1200 darab), térképosztály és zenei osztály egészítik ki a könyvtárt.

Raktárak. A könyvtár technikai berendezése a legmodernebb. Majdnem kizárólag stack, minthogy azonban csak kétemeletes, a raktárhelyiség igen hosszú. Ez a kezelést megnehezíti, de e tekintetben kénytelenek voltak a régi épület adottságaihoz alkalmazkodni. Az emelet padlója linoleummal borított fa. Könyvlift és a kérőlapokat továbbító csőposta köti össze a raktárt a kölcsönzőhelyiséggel.

Az 1927 előtti anyag most is szisztematikus felállítású, a rendszerről már a katalógusokkal kapcsolatban megemlékeztünk. 1927 óta a numerus currensra tértek át. A felállítás nem cm-nagyság szerint történik, hanem három rétnagyságban. A ketted-, negyed- és nyolcadrétalakú könyvek mind önálló numerus currens alapján helyezkednek el, mégpedig a számozás évenként előlről kezdődik. Ezáltal elesik az a nagy előny, amit sok jó tulajdonsága mellett még nyújt ez a rendszer, hogy t. i.

a jelzet egyszerű és egyértelmű. A jelzet így ugyanis három részből áll: először egy szám, amely az új rendszer óta kezdődő éveket jelzi: 1., 2., 3., azután a rét jelzete és végül a sorszám. Előnye viszont ennek az eljárásnak, hogy a gyarapodási szám azonos a helyrajzi számmal, a könyv tehát bekerülése pillanattól kezdve azonos számmal fut, másrészt pedig, hogy nem kell arra várni, amíg egy sorra való egyforma centiméternagyágú könyv kerül feldolgozásra, hanem a könyv bekerülése után azonnal feldolgozható, felállítható a raktárban és a közön-ség számára rendelkezésre bocsátható.

A sorozatos munkák és folyóiratok régibb köteteit is meg-hagyták a régi rendszerű felállítás jelzete alatt, csak az újabb kötetek kaptak currens számot, a katalóguscédulákon mindkét jelzet rajta van, megjelölve a változás időpontját.

A cédulák vagy kézzel írottak, vagy a lipcsei Titeldrucke-ból valók, írógépet nem használnak.

Külön említést érdemelnek a könyvtár kiállítási termei és előadóterme. Hat nagy terem, a legtöké-letesebb rejtett világítással. Részint a szekrények tetején rejtve elhelyezett lámpák, részint a földön álló, de embermagasságnál följebb elhelyezett reflektorok vetítik a fényt a mennyezetre, ahonnan teljesen egyenletes, szétszórt megvilágítást kapnak. Csak mesterséges fényt használnak, természetes világítást a füg-gönyök nem engednek be, hogy a kiállított anyagot így kímél-jék. A kiállított könyvek többnyire álló helyzetben vannak rögzítve a falak mentén elhelyezett szekrényekben, hogy jobban láthatók legyenek. Az előadóterem is a modern technika min-den vívmányával föl van szerelve. Az előadóemelvényen hang-szóró, az utolsó ülés mögött pedig jelzőkészülék egy tisztviselő számára, aki innen adhat utasítást a szomszéd teremben helyet-foglaló mechanikusnak a megafon hangerejének szabályozására.

2. Deutsche Bücherei. Leipzig.

A német könyvtárak büszkesége, a tulajdonképeni német nemzeti könyvtár. Németország politikai széttagoltsága okozta, hogy aránylag igen sokáig nem volt olyan könyvtár, amely a német szellem minden alkotását tervszerűen gyűjtötte volna,

mint például nálunk már több mint egy évszázad óta a Széchényi-Könyvtár. Tulajdonképen még a Deutsche Bücherei is csak részletmegoldás; ennek oka az óriási német könyvtermelés. Csak az 1913. január 1. óta megjelent irodalmat gyűjti.

Gyűjtőkör. Ezóta gyűjt minden német nyelven megjelent nyomtatványt, tartalomra és a megjelenés helyére való tekintet nélkül. Nem gyűjti azonban a Németországban megjelent idegennyelvű munkákat, német szerzők külföldön idegen nyelven megjelent műveit, sem pedig a germanicumokat, tehát a Németországra vonatkozó idegennyelvű irodalmat. Ugyancsak kimaradnak a gyűjtőkörből a napilapok és a kották. Így is azonban a könyvvállomány 1937. augusztus 1-ig 1,377.146 kötetre növekedett. Ugyanebben az időben 18.117 folyóirat, 16.966 évkönyv és 10.331 sorozatos mű járt a könyvtárnak. Csak az utolsó év folyamán több mint 85.000 darabot tett ki a gyarapodás.

A gyarapodást nem kötelezpéldányok teszik, hanem egyrészt a német kiadók és könyvkereskedők kötelezték magukat kiadványaik önkéntes beszolgáltatására, másrészt ugyancsak ingyen megkapják a hivatalos kiadványokat. E két forrás mellett a gyarapodás harmadik módja a vásárlás. Erre a mi viszonyainkat tekintve, szinte korlátlan anyagi lehetőségekkel rendelkeznek. A külföldi német nyomtatványok megjelenésére külföldön élő németek hívják fel a figyelmüket. Erre a célra óriási, kiépített szervezetük van. A világ minden tájáról, Dél-Amerikától Japánig, vagy Afrikáig mindenhol szétszórva, mintegy 10.000 német foglalkozik ezzel a nemzeti misszióval. A könyvtárnak külön állomása van, amely ezeket nyilvántartja. Valóban impozáns az a falitérkép, amely itt ábrázolja ezt a világra kiterjedő hálózatot. Természetesen a külföldi német nyomtatványokat is elsősorban ajándékképpen kapják meg.¹

A németnyelvű szellemi termékek gyűjtése és megőrzése után a Deutsche Bücherei második főcélja a nemzeti

¹ Azt hiszik, hogy ez nálunk sincs másként és a megszállt területek nyomtatványait hiánytalanul beküldik a kiadók a Széchényi Könyvtárnak. Pedig nálunk a Könyvtárnak csak nagy bibliográfiai utánjárással sikerül beszereznie a megszállt területek magyar könyvtermelését.

bibliográfia készítése. A bibliográfiák egész sorozatát készítik. Ezek a currens bibliográfiák a következők: Deutsche Nationalbibliographie (ez maga is többféle, külön sorozat a könyvkereskedői forgalomban megjelent és külön az azon kívüli könyvekről; mindkettő kétféle kiadásban: kétoldalas nyomtatban és féloldalasan, hogy könyvtári használatban szét lehessen vágni és katalóguslapokra felragasztani), Tägliches Verzeichnis der Neuerscheinungen, Halbjahrsverzeichnis, Deutsches Bücherverzeichnis (ötévi anyag), Verlegerkatalog des deutschen Schrifttums, Literarisches Zentralblatt für Deutschland, Jahresberichte des Literarischen Zentralblattes über die wichtigsten wissenschaftlichen Neuerscheinungen, Monatliches Verzeichnis der reichsdeutschen amtlichen Druckschriften, Deutsches Rundfunkschrifttum, Deutsche Bibliophile, Jahresverzeichnis der deutschen Hochschulschriften. Ugyanitt készül a Jahresberichte für Deutsche Geschichte számára a németnyelvű anyag összeállítására, ugyanígy az Internationale Bibliographie der Geschichtswissenschaften számára is. A Börsenblatt részére a folyóiratok és periodikus kiadványok jegyzékét állítják össze. 1937 óta a bibliográfiák anyagát katalóguscédulákra is lenyomják, hogy így más könyvtárak már kész katalóguslapokat rendelhessenek és meg legyenek kímélve a címfelvétel nehézségeitől. Ez az ú. n. Leipziger Titeldrucke.

A könyvtár épülete alig húsz éves, tehát egészen modernnek tekinthető. Méreteinek jellemzésére csak azt említjük meg, hogy homlokzata 120 m hosszú. Köteteket lehetne írni az épület beosztásáról és berendezéseiről. Itt most nincs helyünk részletesebb ismertetésére. Csak annyit jegyzünk meg, hogy alaprajzának gerince T-betű formát ad, a homlokzaton a hivatali helyiségek, az erre merőleges középső szárny végén van az olvasóterem, a raktárak pedig részint a felső emeleteken, részint az újabban épült és még épülő oldalszárnyakban kaptak elhelyezést.

A könyvtár üzemében valóban tökéletesnek mondható. Ezáltal érik el a feldolgozásnak azt a páratlan gyorsaságát, amely a Deutsche Bücherei-t jellemzi. A könyv beérkezésétől számított három napon belül címe már megjelenik a bibliográfiában, a beérkezéstől számított négy-öt nap alatt pedig már a közönség rendelkezésére áll az illető mű.

Minden csomagküldemény először a csomagolóhelyiségbe érkezik; ugyaninnen továbbítják saját küldeményeiket is. Innen kerül a könyv a beszerzési osztályra, ahol azonnal jelzetet kap, ez alatt vezetik be a gyarapodási naplóba. A rendszer tehát ugyanaz, mint Drezdában, ez biztosítja a gyors feldolgozást. A sorozatos munkákat természetesen külön tartják nyilván, ezeknek a jelzete SB (= Serienbände) betűkkel kezdődő numerus currens.

A szerzeményi osztályról a bibliográfiai osztályra továbbítják a könyveket. Itt történik a címfelvétel a bibliográfiák, valamint egyszersmind a könyvtári katalógusok és a Leipziger Titeldrucke számára. A címfelvételt középfokú tisztviselők végzik, hiszen csak németnyelvű anyaguk van. Az osztályvezető tudományos tisztviselő, természetesen minden egyes címfelvételt utólag ellenőriz. A címfelvétel alapján először a napi jegyzék készül el, azután ennek alapján a többi bibliográfia.

A címfelvételt kézírással készítik (úgy látszik az írógép nem játszik nagy szerepet a német könyvtári gyakorlatban). Ezek a kézírási lapok a házinyomdába kerülnek, ahol a már említett bibliográfiákat a könyvtár saját házinyomdája készíti el. Ugyanitt nyomják a Titeldrucke kartoncéduláit is. Belföldre 2, külföldre 1¹/₂ prennigért szállítják darabját. A megrendelő-íven elég megjelölni az illető műnek a DNB (= Deutsche Nationalbibliographie)-ben megjelent számát. A megrendelt számon felül még későbbi kívánatok számára 30% többlet-cédulát nyomnak.

Maga a könyvtár nem használja a saját Titeldrucke céduláit, hanem a DNB féloldalas nyomatait vágják szét és ragasztják fel, mert drágának találják. Pedig ezáltal kettővel több munkaerőre van szükségük. Két középfokú tisztviselő foglalkozik a cédulák elkészítésével, egyik szétvágja a DNB-t, másik ragasztja. Ezeknek a fizetése valószínűleg többre kerül, mintha egy-két példánnyal többet nyomtatnak saját nyomdájukban a Titeldrucke-ból.

Katalógusok. Betűrendes katalóguson kívül szakkatalógusuk is van, mégpedig egészen különleges Schlagwortkatalog, az egyes címszavakon belül szisztematikus felosztással. Igen büszkék rá, ezt tartják a legjobbnak. A Schlagwort-katalógushoz

szisztematikus regiszter készült. Van még külön földrajzi, szépirodalmi és művészeti katalógusuk is.

Olvasóterem. A Deutsche Bücherei szigorúan praesens-könyvtár, a könyvek csak olvasóteremben állanak a kutatók rendelkezésére. Könyvtárak közti kölcsönzés azonban itt is lehetséges. A belépőjegy ára félévre 2,50 márka, egy hétre 1 márka, napijegy 50 pfennig, tehát igen drága. Az olvasóteremben 20.000 kötetes kézikönyvtár van elhelyezve. A nem olvasótermi könyveket ugyanúgy kapják meg, mint Drezdában. Könyvkiadás csak naponta négyszer van: a 9 óráig kért könyveket 11-ig, azután 13, 15 és 17 óráig adják ki. Könyvrendeléseket a városban egyes helyeken felállított szekrényekben is fel lehet adni.

Látogatottság. A könyvtár méreteinek megfelelően nagy a látogatottsága is. Az egy nap alatt megfordult kutatók számának maximuma 1635, az évi maximum (1936) 209.000. A látogatók számát a bejáratban elhelyezett fotócellás számlálókészülék végzi. Az előcsarnokból az olvasóterem felé mindenkinek keresztül kell mennie két korlát közt. Ezen a helyen az egyik oldalon kis vetítőlámpa, másik oldalon fotocella van elhelyezve. Ha valaki átlép ezen a ponton, megszakítja a fénysugarat és a fotocella ennek következtében működésbe hozza a számlálókészüléket. Ugyanitt ül a portás és ellenőrzi a kilépőket.

A r a k t á r a k nem stack-rendszerűek, hanem a szokásos acél-könyvállványok vasbetonfödémeken nyugszanak. Úgyes megoldás az, hogy az állványok homlokoldalán kis asztalkák vannak elhelyezve, ahova a könyveket le lehet tenni. Minden, még olvasótermi használatra kiemelt könyv helyére is őrzjegy kerül.

K ö n y v k ö t é s z e t. Itt is, mint általában a német könyvtárakban jelenleg, a házi könyvkötészet nem nagyjelentőségű. Elvük az, hogy nem szabad elvenni a könyvkötőiparosok munkáját, tehát a könyveket kötésre kiadják az épületből. Csak a javításokat és értékesebb munkák kötését végzik házilag. Pedig van könyvfűzőgépük is, mely körülbelül ötször olyan gyorsan dolgozik, mint a kézi munka. A folyóiratok és sorozatos munkák számára kartotéket tartanak, hogy ne kelljen mintaköteket kiemelni és mellékelni. Ez a kartoték tartalmazza a vászon

és az előzékpapiros gyári jelét. Ugyanilyen kartoték tünteti fel a hátcímeket is.

Érdemes megemlékezni még a térképgyűjteményről, ahol minden egyes térkép vászonra van ragasztva s farúdra fölcsavarva, függőleges helyzetben szekrénybe beakasztva. Ez a felragasztás természetesen árt a térképek abszolút pontosságának, de könyvtári használatban ez talán elhanyagolható azzal a nagy előnnyel szemben, amit megőrzés szempontjából jelent. (Természetesen egészen más a helyzet egy tudományos földrajzi vagy geológiai intézetben.)

3. Preussische Staatsbibliothek. Berlin.

Az előző két könyvtárról részletesebb képet igyekeztünk adni, mindegyiknél főképen azokat a kérdéseket véve behatóbb tárgyalásra, amelyek az illető helyre jellemzők, illetőleg a leg-tökéletesebbek. Nem akarunk állandó ismétlésekbe bocsátkozni, azért a berlini Staatsbibliothek ismertetésével rövidebben fogunk végezni. Ez a könyvtár inkább méreteivel és technikai berendezésével tűnik ki, mint modern rendszerével, vagy munkamenetével.

A Staatsbibliothek célja lehetőleg a teljes német irodalmat és a fontosabb külföldi könyvtermelést gyűjteni és tudományos használat céljából a közönség rendelkezésére bocsátani. Mégpedig nemcsak helybeli használatban, hanem ki is kölcsönöz könyveket. Méreteit tekintve, a legnagyobb német könyvtár, 26 millió kötettel. Évi gyarapodása 100.000 kötet. Az egyévi költségvetés (beleértve a tisztviselők fizetését is) 2,000.000 márka. Az olvasók száma egy év alatt félmillióra rúg, a kölcsönzők száma 10.000. Kötelempéldányt csak Poroszország területéről kapnak, a többit, valamint a külföldi irodalmat vétel, ajándék, vagy csere útján szerzik be. A könyvvásárlásra fordított összeg 60%-át a külföldi anyag vásárlása emészti fel.

A könyvtár épület egészen modern, 1914-ben épült 17.000 négyzetméter területen. Ugyanebben az épületben van elhelyezve az egyetemi könyvtár és a Tudományos Akadémia is de már szükség van a bővítésre. Hét olvasóterem áll a kutatók rendelkezésére, A nagy olvasóteremben 420 ülőhely van;

ennek következtében itt az ellenőrzés — saját bevallásuk szerint — szinte lehetetlen.

A könyvtár adminisztrációja nem valami tökéletes. A könyv útja beérkezéstől a közönség mintegy félévig tart. Most gondolkoznak azon, hogyan lehetne meggyorsítani. A gyarapodással hat különböző osztály foglalkozik, ez is komplikálja az ügyeket. A címfelvétel a Berliner Titeldrucke számára készül. (A lipcseit nem tartják elég pontosnak és a könyvtár üzeme is úgy van berendezve, hogy minden műről maguknak kell lenyomatot készíteni, ezért nem egyesülnek a lipcseivel.)

Katalógusok. Betűrendes cédulakatalógus csak a tisztviselők számára van, a közönség kötetkatalógusokat használ. Ebbe régebben kézírással — előbb gót, majd latin betűkkel — írták be a címeket, újabban a nyomatokat ragasztják be. Ez is nagyon nehézkesen történik, mert először beragasztják a címet, a jelzetet csak később vezetik melléje. Szakkatalógusuk ugyan csak kötetkatalógus (szisztematikus). A felvilágosítást adó tisztviselő számára külön Schlagwortregister van.

Raktározás ma is szigorúan szisztematikus rendben történik. Újabban belátják, hogy át kellene térni a numerus currensre. A raktárak tiszta stack-állványzatból állanak, 15 emelet magasságban. A tengelytávolság igen nagy, hogy az állványok közt a könyveket szállító tolokocsi elférjen. A kérélapokat az olvasóteremből csőposta hozza ide. Könyvliftjük igen sikerült megoldás; üzeme ugyan elég drága, de azt tartják, hogy megéri. A könyveket szállító dobozokon ugyanis kapcsolószerkezet van, amelynek segítségével be lehet állítani, hányadik emeletre tartozik a küldött anyag és a könyvlift állandóan járó paternoszterei a megfelelő emeleten automatikusan kiteszik a dobozt. Mindenesetre nagy könnyebbséget jelent ott, ahol a napi könyvforgalom 2500 kötet.

Nagyjelentőségűek a könyvtárral kapcsolatos intézmények. Ezek a következők:

Auskunfts-bureau der Deutschen Bibliotheken. A hozzáférőknek felvilágosítást ad arra vonatkozólag, hogy valamely munka melyik könyvtárban található meg. Egy év alatt mintegy 12.000 felvilágosítást adnak; külföldre is.

Deutsche Gesamtkatalog. Ma már több, mint száz német és osztrák könyvtár anyagát tartalmazó cédulakatalógus. 1929 óta nyomtatásban jelenik meg folytatásokban.

Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Készíti és kötenként kiadja az egész világon található ősnymtatványok jegyzékét.

Reichstauschstelle. Hivatalos nyomtatványok és fölőspéldányok cseréjét közvetíti bel- és külföldi könyvtárak közt.

Deutsch-Ausländische Buchtausch. Az újabb német irodalmat közvetíti külföldi könyvtárak részére, megfelelő ellenszolgáltatás ellenében.

Beschaffungamt der deutschen wissenschaftlichen Bibliotheken. Célja, hogy külföldi tudományos munkákkal ellássa azokat a német tudományos könyvtárakat vásárlás útján, amelyek erre nem képesek.

Még hátra van, hogy néhány szóval megemlékezzünk a felsorolt könyvtárak alkalmazottairól is. A tisztviselők szolgálata igen terhes. A tudományos tisztviselők munkaideje napi 8—8½ óra. Természetesen ennek megfelelően tudományos munkára alig képesek. A tudományos tisztviselők általában csak felülvizsgáló munkát végeznek és osztályokat vezetnek. Minden egyéb munkát a nagyszámú középfokú (érettségizett) tisztviselő végez. Így németnyelvű művek katalogizálását, cédulabeosztást. Drezdában mintegy 15 tudományos tisztviselő van és ugyanannyi középfokú. Lipcsében az igazgatókkal együtt csak 16 tudományos tisztviselő van, pedig az alkalmazottak teljes létszáma minden személyzettel együtt 200 főnyi. Az ismertetett könyvtárak közül a berlininek van a legnagyobb személyzete, 1936-ban 360 fő.

CSAPODI CSABA.